

PÁL (PAUL) KITAIBEL – ПАЛ (ПАУЛЬ) КИТАЙБЕЛЬ
(1757–1817)

Видатний угорський натураліст, доктор медицини (1785), член наукових товариств у Єні (1800), Геттінгені та Регенсбурзі (1801), Берліні (1803), Москві (1805), Санкт-Петербурзі (1813), Мюнхені (1914) та Лунді (1915, почесний член).

Навчався в університеті м. Буда (1780–1785), вивчав право та медицину. Свою наукову й трудову діяльність розпочав ще в студентські роки, пройшовши шлях від асистента професора Й. Вінтерла на кафедрі ботаніки і хімії (1789) до професора кафедри ботаніки університету в м. Пешт (1810–1816).

Проводив геологічні, хімічні, гідрологічні та геофізичні, бальнеологічні, зоологічні, ботанічні та етнографічні дослідження.

Найбільших успіхів досяг у хімії та ботаніці. Наукові здобутки в галузі хімії пов'язані з відкриттям хімічного елемента телуру, який він, незалежно від хіміка Ф.Й. Мюллера (1872), виділив трохи пізніше (1786) з мінералу верліт. Розробляв хімічні технології різних виробництв, зокрема створення хлорного вапна, миловиробництва тощо; досліджував змішування фарб, хімічний склад та лікувальні властивості мінеральних вод, сконструював вакуумний пристрій для дистиляції тощо.

Найвідомішим є внесок П. Китаїбеля в галузі ботанічної науки. Разом із меценатом, а пізніше другом, графом Францем А. Вальдштейном, з яким він познайомився в 1795 р. під час екскурсії у Високі Татри, здійснив численні спільні наукові експедиції по території Угорщини, в т. ч. по регіонах, що тепер належать Словаччині, Хорватії та Україні. Зібрав багаті колекції мінералів та рослин (понад 14 тис. гербарних аркушів), які стали ос-

новою Угорського національного музею. П. Китаїбель разом із Ф.А. Вальдштейном описав 275 нових для науки таксонів рослин, зокрема *Achillea setacea* Waldst. & Kit., *Centaurea mollis* Waldst. & Kit., *Dianthus nitidus* Waldst. & Kit., *Glechoma hirsuta* Waldst. & Kit., *Gypsophyla arenaria* Waldst. & Kit., *Seseli rigidum* Waldst. & Kit. тощо, та нові для науки види тварин. Основна гербарна колекція зберігається в Угорському (BP) та Празькому (PR) природничих музеях. Підсумком наукових досліджень вчених стала фундаментальна чудово ілюстрована 3-томна праця "Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae" (1803–1812); 4-й том через воєнні дії не був завершений. Під час експедицій вчений вів щоденники, в яких записував наукові матеріали, збирав народні назви рослин.

П. Китаїбель досліджував територію Закарпаття, яке на той час входило до складу Угорщини. Здійснив кілька експедицій з вивчення мінеральних вод, рослинного покриву регіону, зокрема у 1796 р. та 1815 рр. перебував на Мараморшині (гори Петрос, Піп Іван), у 1803 р. – на Берегській жупі. Описав з цієї території нові для науки види, зокрема *Gentiana carpatica* Kit., *G. laciniata* Kit. ex Kanitz, *Phyteuma salignum* Waldst. & Kit. ex Besser, *Scabiosa longifolia* Waldst. & Kit., *Viola ambigua* Waldst. & Kit., *V. declinata* Waldst. & Kit.

На честь вченого описано рід *Kitaibela* Willd. та понад 50 інших таксонів.

Ім'ям П. Китаїбеля названо вулиці в містах Будапешт, Шопронь і Пейч, встановлено бюсти та меморіальні дошки. В Угорщині засновано ботанічний журнал "Kitaibelia". На честь дослідника в Угорщині в 1958, 1967 та 1992 рр. і в Австрії в 1992 р. в обіг було випущено поштові марки із зображенням П. Китаїбеля та рослин, пов'язаних з його ім'ям. Опубліковані щоденники дослідника.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Csapody I. Kitaibel Pál kora, élete és munkássága (1757–1817). *Kitaibelia*, 1996, 1: 7–16.
- Diaria itinerum Pauli Kitaibelii*, Budapest: Verlag des Ungar. Naturwissenschaftlichen Museums, 1945, 1183 pp.
- Diaria itinerum Pauli Kitaibelii III*. Ed. L. Lőkös, Budapest: Hungar. Natur. History Museum, 2001, 460 pp.
- Molnár A. *Kitaibel Pál élete és öröksége*, Budapest, 2007, 216 pp.
- Vozárová M. Kitaibel Pal. In: *Osobnosti botaniky na Slovensku*. Eds M. Vozárová, H. Šípošová, Bratislava: Veda, 2010, pp. 252–254.

М.В. ШЕВЕРА